

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1819-1835	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 911.3:33 (091)

Прегледни рад

Примљено: 24.08.2011.

Ревидирана верзија: 21.02.2012.

Емилија Манић

Универзитет у Београду

Економски факултет

Београд

ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА НА ПОЧЕТКУ НОВОГ МИЛЕНИЈУМА ОСВРТ НА „НОВУ ЕКОНОМСКУ ГЕОГРАФИЈУ“ -

Апстракт

Вековима су прикупљана знања о економском простору, а први озбиљнији покушаји њихове систематизације датирају још из 17. века. Међутим, економска географија се као научна дисциплина обликује тек крајем 19. и почетком 20. века. У свом развоју прошла је кроз различите фазе, при чему се својим предметом проучавања и методологијом приближила и неким економским дисциплинама, у првом реду просторној економији. Данас се економска географија, поред бављења питањем размештаја економских активности људи, бави и изучавањем начина коришћења светских ресурса, географске структуре светске економије и карактера економских региона.

Рад даје кратак осврт на историјски развој економске географије, као увод у анализу новоуспостављене дисциплине под називом „нова економска географија“ (НЕГ), коју су установили и поставили економисти. С друге стране, критички осврт економских географа на теорију и методологију НЕГ-а даје потпуну слику онога што НЕГ заправо јесте.

Кључне речи: економска географија, економске активности, „нова економска географија“, просторна економија, економски простор

**ECONOMIC GEOGRAPHY
AT THE BEGINNING OF NEW MILLENNIA
- A INSIGHT ON "NEW ECONOMIC GEOGRAPHY" -**

Abstract

For centuries the knowledge about economic space has been gathered, but first attempts of their sistematization dated from XVII century. However, the economic geography as scientific discipline was defined at the end of XIX and the beginning of XX century. It developed into modern discipline thanks to the different transformation phases, among which it closed to some economic discipline such as spatial economy by its subject or methodology. Today, beside the economic activities distribution, economic geography researches world resources usage, geographical structure of world economy and economic regions character.

The paper presents a brief retrospective onto historic development of the discipline, with a special reference to the "new economic geography" (NEG). It discusses the reasons of its appearance, its scope of research and contribution to the geography and scientific development in general.

Key words: economic geography, economic activities, "new economic geography"

Економске активности концентришу се под утицајем одређених фактора у простору, остављајући значајне последице по тај простор. Изучавања настанка и одржавања поменутих концентрација, кључна су за разумевање процеса који делују на локалном, регионалном и глобалном нивоу. Уз познавање размештаја ресурса и економских активности у простору, поменута изучавања постала су најважнија у економској географији, али и појединим дисциплинама економије. Можда на први поглед не изгледа исувише важно да ли се економским простором баве економисти или географи, али њихови различити приступи датој теми (проблематици) доводе до резултата који је свеобухватнији и квалитетнији.

Економска географија је географска дисциплина која изучава просторну организацију и дистрибуцију економских активности (производња, транспорт, комуникације и потрошња), начин коришћења светских ресурса, географску структуру светске економије и карактер економских региона (Grčić, 2009). Поред традиционалног предмета проучавања, савремена економска географија анализира још и размештај неразвијености у свету (узрок и последице), стављајући у центар интересовања специјализацију производње. Она, такође, истражује везе између економских система и географије, посебно у интерпретацији просторних утицаја капитализма и његове улоге у развоју светске економије. Интересантно подручје истраживања еко-

номске географије јесте и испитивање односа економских система и различитих друштвених категорија (класа, раса и полова). Један број радова односи се и на анализу утицаја технологија на економски простор, односно настанак и развој „нових“ индустријских региона.

ИСТОРИЈСКИ ОКВИР РАЗВОЈА ЕКОНОМСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ

Зачеци економске географије датирају још из 17. века, када је Лудовико Гвичардини написао прву економску географију под називом „*Опис Холандије*“ (1567). Но, тек су се у другој половини 19. века створили услови за осамостаљивање економске географије као научне дисциплине (Barnes, 2003). То је време када се на западноевропским и америчким универзитетима успоставља већи број друштвених дисциплина, што је било пресудно и за дефинисање економске географије. У том смислу може се издвојити неколико датума који су на одређен начин обележили обликовање и научно утемељење дате дисциплине. Реч је о догађајима који су на симболичан начин означили почетак развоја нове научне дисциплине: појава часописа „Економска географија“ (1925), који и данас излази као један од водећих научних часописа у области, први курсеви економске географије на универзитетима (Корнел универзитет у САД), прве научне расправе у економској географији (немачки географ Гоц је 1882. године објаснио разлику између комерцијалне и економске географије, а много раније, почетком 19. века, Јохан фон Тинена је својим делом „*Иzolована држава*“ поставио темеље локационе теорије коју ће касније развијати и Алфред Вебер, Волтер Кристалер, Августа Леш). Друштвене околности у којима се догађа осамостаљивање економске географије нису случајне, већ су покренуте интересовањем за знањима о удаљеним деловима света које су европске владе виделе као своје потенцијалне колоније и извор енормног богатства. Истовремено, развој и модернизација саобраћаја омогућили су праву експанзију међународне трговине, која се одвијала у оквиру постојећег колонијалног система. Информације и знања која је економска географија нудила постајала су обимна, а из њих су се временом почеле извлачити одређене законитости помоћу којих су се објашњавали различити процеси и појаве у економском простору.

Развој економске географије је ишао од дескриптивне фазе (комерцијална географија у Великој Британији, колонијална географија у Француској, камерална статистика [политичка статистика] у Немачкој), преко истраживања појава и процеса на регионалном и локалном нивоу (идеје хорологизма), до појаве првих радова у области теорије локације (средина 20. века). Током осамдесетих година 20. века, економска географија се окреће француској регулаторној теорији, моделима технолошке еволуције и институционалној еконо-

мији, па чак и економској социологији и теорији културног обрта, док су неокласични модели теорије локације делимично запостављени.

Под „ударом“ таласа глобализације, улога удаљености, а посредно и географије, почела се све више смањивати. Технолошке промене, пре свега, у домену транспорта и комуникација, значајно су смањиле утицај дистанце у међународној размени роба, услуга и информација (конвергенција простора и времена). Појава и развој мултинационалних компанија утицала је на глобалну промену начина производње, начина дистрибуције и коришћења светских ресурса, при чему удаљеност више није била толико битна. Светска економија се почела свакодневно мењати под утицајима различитих технолошких и геополитичких сила, а што је резултирало глобализацијом културе, економије и еколошких питања. Те промене дешавају се симултано, утичу једне на друге и доводе до формирања новог и веома динамичног економског простора. Иако су дистанца, односно простор, као локациони фактори у производним процесима, изгубили некадашњу важност, много тога на глобалном плану захтевало је детаљније проучавање просторних димензија економских активности.

Посматрајући процес глобализације, између осталог и као економско-географски феномен, многи социолози и политиколози ослањају се на знања која пружа економска географија. Тако почетком деведесетих година 20. века, једна група економиста на челу са америчким економистом Полом Кругманом, „открива“ значај простора у обликовању економске слике света, користећи знања теорије локације и регионалне науке, а објашњавајући их кроз моделе класичне економске теорије (Krugman, 2010; Fujita et al, 1999). У том контексту треба посматрати и речи чувеног економисте и добитника Нобелове награде за економију 2008. године, Пола Кругмана:

„Тек сада сам схватио да сам читав свој професионални живот... размишљао и писао о економској географији, а да тога нисам уопште био свестан“ (Krugman, 1991, стр. 485).

Због тога он тај „нови“ правац у просторној економији назива „нова економска географија“ (НЕГ), потенцирајући две ствари: прво, потребу економије за знањима из економске географије у процесу разумевања и анализе економског простора; и друго, чињеницу да су та знања до сада била „неоткривена“ од стране географа (због тога је реч о „новој“ економској географији).

НОВА ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА (НЕГ)

Економски простор настаје као резултанта деловања двеју сила: центрипеталних сила, које утичу на формирање концентрација људи и активности, и центрифугалних сила, које доводе до дифузије појава и процеса у простору. У зависности од интензитета ових сила,

економски пејзаж се разликује од места до места. Због свега тога, научници настоје да одреде природу ових сила и начин на који оне међусобно делују, односно факторе њиховог настанка и одржања, као и последице које оне својим деловање остављају у простору. У једном таквом, динамичном окружењу, узрок често постаје последица и обрнуто. У датом систему стварају се односи кружне каузалности и процеси развојне кумулативности (Fujita, 2006).

Једна од главних манифестација деловања центрипеталних и центрифугалних сила у простору јесте појава агломерација. Начин настанка, механизми одржавања и последице постојања предмет су интересовања економских географа, али и економиста. Схватајући колико су агломерације важне за економију (односно простор), економисти су почетком деведесетих година 20. века развили низ математичких модела користећи из економске географије теорију локације и регионалну анализу. Тако економисти заправо „враћају“ теорије економске географије у фокус својих истраживања, али их обликују на себи својствен начин, створивши тзв. „нову економску географију“ (НЕГ).

Творцем ове „нове“ дисциплине сматра се амерички економиста Пол Кругман. Он се у својим истраживањима трговине и развоја агломерација „померио“ од „бездимензионалног окружења“ ка тродимензионалном простору. Покушавајући да одгонетне начин настанка и одржање агломерације у простору, а касније и природу специјализације региона у међународној трговини, Кругман користи језик економске теорије и математичких метода и ослања се великим делом на неокласичне теорије локације. Нешто касније, резултате својих истраживања уобличио је у свој, сада већ чувени, модел „језгро-периферија“, којим је покушао да истакне међузависност економије, производње и транспортних трошкова (Krugman and Venables, 1995). Поменути модел био је утемељен на теорији локације и економским теоријама („теорија трговине“, односно „нова теорија раста“). Тиме је Кругман економску географију вратио „на велика врата“ у економију, обликујући је у тзв. „нову економску географију“ (НЕГ).

Објашњавајући да идеје и истраживања у области локације економских активности нису новина, те да су оне биле предмет истраживања економских географа (Фон Тинен, А. Вебер, В. Кристалер, А. Леш, Ајзард и Хендерсон), Кругман их у новом „руху“ математичких модела сврстава у област просторне економије, а не економске географије („нова економска географија“ – НЕГ). Он је ту отишао и корак даље тврдећи да су сами географи „криви“ што економисти „враћају“ та питања у поље истраживања, јер географи нису били у стању да овладају софистицираним математичким техникама којим би своја истраживања уобличили у одговарајуће моделе

(Krugman, 1991). Он је знања теорије локације и класичне економске теорије уобличио и материјализовао кроз форму општих модела равнотеже. Тиме је дао заједнички оквир за све досадашње појединачне теорије и истраживања о настанку и одржању агломерација (из географије и економије).

Кругман истиче да су разлике („новине“) у односу на класичну економску географију сада инкорпориране у НЕГ и свртава их у неколико категорија (Krugman, 1998):

- *Стратегија моделовања* – изучавајући просторне димензије економских активности, Кругман се слаже са економским географима да су „силе“ које дати економски простор обликују – центрипеталне и центрифугалне силе. Међу центрипеталним силама, три су кључне: тржиште, радна снага и екстерне економије. Са друге стране, центрифугалне силе делују у виду стационарних фактора (природни ресурси), земљишне ренте и екстерних дисекономија (фактор пренасељености/превелике концентрације). Економска географија у суштини и изучава природу поменутих „сила“, односно последице њиховог међусобног деловања, али се сада дистанца уводи као један од кључних фактора (транспортни трошкови су производ деловања удаљености, а они несумњиво делују на све „силе“ у простору). Својим моделима равнотеже, Кругман се труди да објасни како „центрифугалне силе“ дату концентрацију (агломерације) избацују из равнотеже (разлог њиховог развоја);

- *Принципи моделовања* – модели у оквиру НЕГ-а засновани су на општој теорији равнотеже, при чему просторне структуре настају као последица деловања одређених „невидљивих“ процеса који дату равнотежу ремете. Поновно проналажење равнотеже манифестује се у простору новом еволутивном фазом (развој агломерација, региона, па и глобалне економије);

- *Кључни ослонци моделовања* – у економској географији није непозната идеја о оптималној локацији производних капацитета, при чему се адекватним одлукама побољшавају услови пословања на тржишту (географи Харис и Пред су се тиме бавили још педесетих година XX века). Остаје питање зашто је она економистима остала непозната све до последње деценије XX века. Према мишљењима економиста, географи су имали проблем да објасне механизам настанка агломерација (сви локациони теоретичари су полазили од претпоставке да у простору већ постоји некаква концентрација – у избору локације економија обима, односно агломерације играју важну улогу). Са друге стране, економисти су у својим теоријама објашњавали механизам настанка и деловања екстерних економија, не обазирајући се какве то последице има за простор у коме настају, а посредно и за привреду датог простора. Дакле, увидело се да је између поменутих две области неопходна веза, а као кључна тачка ослонца у

том механизму идентификовани су растући приноси (на нивоу једне фирме) и тржиште (обе појаве обликоване постојањем конкуренције). Сада се приликом креирања модела у обзир узима постојање конкуренције, док су преостали ослонци моделовања: Дикси-Штиглицов модел (модел монополистичког тржишта), утицај ефекта „леде-ног брега“ (увођење транспортних трошкова у модел и Самјулсенова теорија међународне трговине), и коришћење рачунара у конципирању модела (НЕГ је обухватила низ нумеричких примера који су се најбоље могли приказати кроз израчунавања и динамичке симулације);

- *Динамика географских промена* – подразумева обрасце по којима се квалитативне карактеристике модела мењају под утицајем квантитативних промена (поремећај равнотеже услед деловања центрифугалних сила и одржање новонасталих облика деловањем центрипеталних сила). Овакве еволутивне промене довеле су до својеврсне бифуркације првобитног модела који је Кругман поставио. Базични Кругманов модел (1991) пошао је од два симетрична региона са различитим активностима: једног са статичном пољопривредном и тржиштем савршене конкуренције, и другог са динамичном индустријом у условима конкурентског тржишта. Везе унутар индустријског региона (*forward and backward linkages*) стварају центрипеталне силе у региону чиме се дефинишу концентрације људи и активности у одређеним тачкама (Мирадлов модел). Такви процеси у међусобном утицају региона резултирају привлачењем пољопривредника из пољопривредног региона (у коме се развијају центрифугалне силе) у индустријски регион (у коме су јаче центрипеталне силе), ставарајући основу модела „језгро-периферија“ (овај основни модел касније је надограђиван).

Управо су поменуте „новине“ које Кругман потенцира, биле основа за објашњавање динамике процеса унутар простора било које величине (региона, државе), јер су базични механизми за формирање „језгра“ (индустријски регион) и „периферије“ (пољопривредни регион) заправо једнаки, без обзира на просторни ниво. Међутим, након што је модел „преживео“ прво време, истраживања у овој области разишла су се у два правца (Krugman, 1998). Први се тичао даље разматрања односа НЕГ-а и теорије локације, а други је покушао да нови „просторни“ поглед на глобалну економију искористи за моделовање нове теорије међународне трговине.

Теоријска разматрања локације економских активности кроз дати, дворегионални модел, довела су до првих модификација модела „језгро - периферија“. Реч је о мултирегионалним моделима и ревизији неких поставки локационе теорије немачких урбаних географа (Фон Тиненов модел је узет као основа за изучавање настанка и раста градова, односно тржишта у односу на пољопривредну периферију) (Fujiita, Krugman & Venables, 1999). Становништво се уводи

као један од фактора раста градова и развоја региона (Fujita and Mori, 1996a; 1996b). Еволуција модела „нове економске географије“ на одређен начин потврдила је претпоставке Кристалерове теорије централних места и економије обима (изучавање региона са више индустријских центара, узимајући у обзир транспортне трошкове) (Lafourcade, 2009), као и претпоставке механизма настанка градова и великих центара око лука или важних саобраћајних чворишта.

Други правац развоја „нове економске географије“ ишао је ка изучавању међународне трговине. Међутим, „пребацивање“ модела са регионалног на глобални ниво изискивало је одређене модификације (утврђивање основних разлика између региона и држава). Производни трошкови су знатно мање покретљиви између земаља, него што је то случај са регионима. Историја је показала да је стално опадање транспортних трошкова довело до тога да се на глобалном нивоу временом издиференцирају земље са већим стандардом („језгро“) и оне са мањим („периферија“) (Vaneables, 1996). Међутим, након индустријализације „периферије“ долази до одређене конвергенције у овим земљама и потребе да се и сам модел модификује (Krugman and Vaneables, 1997; Baldwin and Forslid, 1996). Због нове реалности која је наступила у виду брзог економског раста појединих економија „периферије“ (земље БРИК-а), економска географија се окреће све више проучавању глобалног нивоа и праћењу одређених феномена на тој разини (Fisher, 2006). Тај тренд прати и „нова економска географија“. Она питање неједнакости у условима јаким интеграционих процеса објашњава економским теоријама које су „приближније“ реалности (укључивање већег броја фактора који у простору делују). Тиме су НЕГ модели можда постали „реалнији“, али су у свом математичком изразу постали толико сложени да је постало тешко њима манипулирати и примењивати их на конкретне случајеве.

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА „НОВУ ЕКОНОМСКУ ГЕОГРАФИЈУ“

Иако су Кругман и његови следбеници неоспорно дали велики подстрек репозиционирању економске географије и „враћању“ теорије локације у фокус економских проучавања, географска научна јавност није била превише „одушевљена“ овим „географским обртом“ у економији. Први „сукоб“ између економских географа и следбеника НЕГ-а избио је око самог назива дисциплине – „нова економска географија“. Иза тог „сукоба“ крио се, заправо, прави разлог неслагања и сукоба мишљења економских географа и економиста – сам предмет изучавања НЕГ-а. Географи су јасно правили дистинкцију између економске географије и просторне економије, односно њихових предмета проучавања. Први егзистира у географском научном пољу, а други се развија у оквиру економије као науке којој је економска теорија била основа (*spatial economics*).

Са појавом првих научних радова из области НЕГ-а, географи су веома брзо реговали серијом радова критикујући теоријске и методолошке поставке „нове економске географије“ (Johnston, 1992; Martin & Sunley, 1996; Martin, 1999; Scott, 2004; Boschma & Frenken, 2006). Њихове критике могле би се класификовати у три групе:

- Нова дисциплина, тзв. „нова економска географија“ у суштини не нуди ништа ново (модерна верзија регионалне науке);
- НЕГ модели имају такве недостатке који не постоје ни у класичним економским моделима;
- НЕГ модели не узимају у обзир стварно, реално окружење.

Географска научна јавност је веома јасно и отворено одговорила на појаву „нове“ дисциплине у економији („нове економске географије“) истакавши да ту нема ничег новог, нити било чега географског, већ да је реч о „преправљању“ локационе теорије (урбаних економских модела) и регионалне науке коришћењем новијих математичких метода и модела из класичне економије (Martin, 1999). Овакве критике на рачун „нове економске географије“ изгледале су, најблаже речено, преоштро. Међутим, када се ствари анализирају мало дубље, схватићемо да оне нису сасвим без основа.

Још је пре више од пола века Август Леш указао на потребу да економисти узму у обзир простор и његову улогу у обликовању привреде (базирано на радовима Фон Тинена, Вебера и Кристалера). То, нажалост, није оставило скоро никаквог трага у економској теорији, због чега ће се средином 20. века, независно од економске науке, уобличићи предмети изучавања две научне дисциплине: економске географије и регионалне науке. Њихови предмети изучавања били су јасно дефинисани: објашњавање узрока и последица размештаја економских активности у простору, односно анализа развоја региона и међусобног односа развијених и неразвијених простора. Овакав приступ у британској економској географији предводе географи Питер Хагет и Ричард Чорли (креирање модела који би били проверљиви у реалном окружењу уз помоћ статистичких метода и инструмената). У САД је Волтер Ајзард успоставио регионалну науку, настојећи да „бездимензионалном“ економском свету дода просторност. Током осамдесетих година 20. века анализа индустријских агломерација била је уклопљена у опште теорије које су се тичале неједнаког регионалног развоја. Интересовање за ова питања поново је порасло током деведесетих година 20. века када су се у фокусу истраживања нашли „индустријски дистрикти“ (они у којима долази до опадања активности и они који се јављају као нови индустријски региони). Са друге стране, у економији је током осамдесетих и нарочито деведесетих година 20. века интересовање за питања дугорочног регионалног развоја и питања регионалне конвергенције било далеко веће, него за област урбане и регионалне анализе („нова трговинска теори-

ја“, „нова теорија раста“). Ту су економисти спознали да им у дотадашњим радовима и истраживањима недостаје просторна димензија, због чега су преузели идеје локационе теорије из економске географије и регионалне науке и уобличили их кроз моделе равнотеже. Дакле, модели настанка и одржања агломерација, који су креирани од стране „нових економских географа“, били су у ствари нешто што је економској географији већ веома дуго било познато кроз радове у области урбане и регионалне анализе, али су сада били „препаковани“ у новом дизајну (математички модели равнотеже).

Методолошки посматрано, НЕГ би било исправно сматрати делом економије (Ottaviano & Thisse, 2004), због чега би и сам назив „нова економска географија“ морао бити промењен у назив који ће јасно упућивати на њену позицију у систему наука (на пример, „географска економија“ – *geographical economies*). Зато географи сматрају да је много правилније да се следбеници НЕГ-а назову „географски економисти“ (*geographical economists*). Овакав предлог поткрепљује и чињеница да други економисти, сем следбеника НЕГ-а, нису кроз своје радове превише афирмисали теорију „нове економске географије“. Моделима НЕГ-а се замера да превиђају неке од основних методолошких поставки класичне економске теорије (недовољно ослањање на теорију регионалне економије, заснованост модела на само два сектора, односно региона, рестриктивна улога пољопривреде, итд) (Martin, 2010).

Највеће критике од стране економских географа односе се на ниво апстрактности у моделима НЕГ-а, због чега су они реално постали тешко емпиријски проверљиви. Реланост коју су НЕГ модели настојали да представе била је превише сложена да би се могла математичким изразима тако једноставно приказати. Занемаривање „региона“ и „локације“ у датим математичким моделима толико је очигледно да они постају само тачке у линеарној економији, док се реалне заједнице са свим својим историјским, природним, социјалним и културним карактеристикама потпуно запостављају. Све оно што је „специфично“ и што је кључно у економској географији као окосница издвајања региона као засебних просторних целина, у поменутих моделима бива апстраховано. Осим тога, идеја о применљивости датих модела на различите просторне нивое практично је немогућа. Питање просторног нивоа посматрања појава и процеса једно је од суштинских за економске географе. Једна иста појава или процес на различитим просторним нивоима може имати различито значење и различите последице, при чему она истовремено прожима све те просторне нивое. НЕГ једним делом оставља могућност постојања разлика на различитим просторним нивоима. Међутим, не пружају се одговори на питања међусобне повезаности и реакције датих процеса и појава на различитим просторним нивоима.

Чак је и творац „нове економске георафије“, Пол Кругман, у једном од својих радова признао да су модели равнотеже, са свим ослонцима моделовања, ипак „недовољно реалистични“ (Krugman & Venables, 1995, стр. 60). Схватајући потребу да се ипак на неки начин „приближе“ реалном окружењу, у моделима НЕГ-а уводи се више фактора који боље истичу специфичности простора на коме модели треба да се примене. Међутим, дати модели постали су толико сложени и тешко разумљиви да су се изродили у своју супротност. Чак је и покушај њихове емпиријске примене у областима анализе регионалне неједнакости отворио готово једнак број питања на колико је дао и одговоре. Истовремено уочено је да модели у различитом окружењу дају различите резултате. Тиме су оповргли саму суштину свог постојања – да на једноставан начин укажу на законитости, односно везе и односе који постоје између елемената средине на различитим нивоима просторне организације.

Многе поставке следбеника НЕГ нису демантовали само географи и економисти, већ и догађања на макро, односно глобалном нивоу тзв. „периферије“. У земљама попут Кине и Индије, догодили су се процеси агломерирања економских активности за које је НЕГ тврдила да су практично неоствариви у „периферији јер је она толико статична да не може довести до поремећаја успостављане равнотеже“ (Brühlhart & Sbergami, 2008). Чини се да су поставке НЕГ заправо више одговарале неком ранијем времену него савременој светској економији. У прилог томе говоре и речи њеног творца: „*Данашњи свет је постао више класичан, него што је новогеографичан*“ (Krugman, 2010, стр. 3). Да ли је то оправдање за неуспех модела да објасне новонастале промене или проста констатација да је потребно нова истраживања у оквиру НЕГ-а усмерити у другом правцу? Са аспекта географске науке модели НЕГ у неким ситуацијама изгледају као „изгубљени у времену“ (Sheppard, 2001; Bailey et al., 1996), као да су креирани за неко друго време, а не данашње.

Сва наведена питања и критике на рачун теорије и методологије „нове економске георафије“ привлаче доста велику пажњу научне јавности, тако да се јавља све више истраживања у којима се основни модели надограђују и модификују. Са друге стране, географи не посустају у својим критикама НЕГ. То је, нарочито изражено у сегменту занемаривања реалног окружења и његових специфичности од стране НЕГ, при чему географи уводе још један нови термин, „права економска георафија“ (ПЕГ) (Garretsen & Martin, 2010), покушавајући да повуку јасну разлику између „нове економске георафије“ и економске георафије. Почетком новог миленијума отворена је широка расправа о свим важним питањима која се тичу односа датих дисциплина (један од данас водећих светских часописа у области георафије и економије, *Journal of Economic Geography*, повео је ди-

јалог између географа и „географских економиста“). Резултат тог дијалога није прихватање НЕГ од стране географа као „географске“ дисциплине, али јесте прихватање реалности да та дисциплина постоји, да се она бави предметима истраживања којима се често баве и сами географи, те да се резултати тих истраживања морају озбиљно разматрати и оцењивати.

Даља истраживања у области НЕГ крећу се ка изучавању постављених механизма равнотеже у проучавању просторних димензија економских активности на свим нивоима (Krugman & Livas, 1996; Venables, 2011). Иако постоји много радова који се оријентишу ка проучавању веза и односа на микронивоу, односно нивоу предузећа (Ottaviano, 2011; Venables, 2011), неки економисти су већ раније уочили да су НЕГ модели погоднији за више просторне нивое (ниво државе), док се за ниво локалне заједнице морају прилагођавати и приближавати одређеним емпиријским истраживањима (Fingleton, 2011). Оваква настојања „географских“ економиста да унапреде НЕГ моделе делом су произашла из потребе да се одговори на нове захтеве, али делом и због критика које су највише стизале од стране економских географа и односиле су се на пренебрегавање реалности у дотадашњим НЕГ моделима. Ипак, остаје да се види до ког нивоа је могуће ове моделе “фино подешавати”, јер ће њихово приближавање реалности кроз примену софистициране математичке методологије значити и коришћење тешко разумљивих математичких израза. Међутим, да економски географи немају апсолутно круто мишљење о тренутном стању сопствене дисциплине, указују и озбиљне критике и на рачун НЕГ, због њеног ограниченог утицаја на нивоу одлучивања у процесу креирања одређених политика на различитим просторним нивоима (Martin & Sunle, 2011; Storper, 2011). Можда би даљи развој НЕГ и ПЕГ могао ићи и правцем одређеног приближавања ових дисциплина (већа присутност „географије“ у моделима НЕГ), чиме би се значајно смањила њихова ограничења (Bosker et al., 2010).

ЗАКЉУЧАК

Велики преокрет у предмету проучавања и методологији истраживања одређене научне дисциплине може довести до угрожавања саме њене егзистенције у систему наука. Предмет изучавања економску географију чини граничном научном дисциплином између географије и економије, па су неки од постављених циљева и задатака слични истраживањима просторне економије. Све присутнији интердисциплинарни приступ истраживањима јача сарадњу и међусобно прожимање између дисциплина. Док се просторна економија бави проучавањем економских активности и процеса користећи економске теорије и моделе, дотле је простор најважнија компонента у

економско-географским истраживањима, при чему је емпиријски приступ доминантан, као и значај реалног окружења са свим његовим специфичностима.

Историја развоја ових дисциплина показала је, између осталог, да су узајамни односи били различити. Наиме, док су се економски географи често освртали на различите економске теорије тражећи инспирацију за своја истраживања, дотле економисти никада нису имали озбиљније намере да изграде стабилан однос и везу са економском географијом. Разлог је био јасан – већина економиста локацији и простору није приликом истраживања поклањала већи значај. Због тога географима изгледа збуњујуће „откривање“ теорије локације и регионалне анализе у „новој економској географији“. Један број економиста на челу са Полом Кругманом, локацију и простор схвата као важне категорије. Они их укључују у срж својих нових истраживања, покушавајући да дефинишу суштину механизма који делује у простору приликом формирања различитих економских појава на различитим нивоима (настанак и одржање агломерација, формирање регионалних неједнакости, процеси у међународној трговини). Ту „нову“ дисциплину економисти су назвали „новом економском географијом“, алудирајући да у постојећу економску географију уноси нешто „ново“, нешто што географима до тада није пошло за руком да креирају и примене. Кругман и следбеници ту „нову“ дисциплину сматрају једном од најзанимљивијих области савремене економије.

Са једне стране потпуно је оправдано и пожељно интересовање економиста за географију, као и чвршће повезивање граничних дисциплина које проучавају законитости економских процеса у простору. Међутим, ту се управо и налази суштински проблем у схватању предмета проучавања НЕГ од стране њених следбеника и географа. Предмет изучавања који су „географски“ економисти покрили својим интересовањем (просторна концентрација агломерација, локализација активности, регионална међузависност, регионална специјализација, конвергенција и дивергенција, индустријски дистрикти и кластери) тешко да се може сматрати „новим“ у економској географији. Географи се овим питањима баве већ дуго времена уназад, именујући дате појаве и процесе на други начин. Чини се да су економисти користећи математичке моделе, „вратили“ у живот теорију локације, која је у географској науци одавно присутна.

Напор који је учињен конципирањем „нове економске географије“, свакако се мора оценити позитивно јер су економисти сами открили велики недостатак у својим дотадашњим истраживањима – непостојање просторне компоненте. Међутим, методологија, али и теоријски оквир на коме они темеље своја истраживања за географију је, у најмању руку, неприхватљив. Географија је већ давно схватила

да је економски простор резултат деловања одређених процеса (центрипеталне и центрифугалне силе). Сада НЕГ простор дефинише као резултат односа растућих приноса и различитих облика трошковне мобилности, што је у суштини однос привлачних и одбијајућих фактора (*push and pull factors*). Агломерације су настале као резултат кумулативних процеса који укључују и понуду и потражњу, али су оне истовремено логична локација за многа предузећа која продају различите производе и имају ниже транспортне трошкове. Градови су, свакако, најпримамљивије локационе тачке за многе активности јер нуде широк асортиман производа и услуга, као и различито специјализовану радну снагу. Све ово су полазишта различитих економских теорија и модела, али у реалности и емпиријским истраживањима економски географи су у својим теоријама до ових резултата стигли још половином прошлог века (често их именујући на други начин). Због свега тога се не може прихватити објашњење следбеника НЕГ да су економски географи временом занемарили неке од традиционалних поставки у економској географији (теорију локације, гравитационе моделе и моделе вероватноће, кумулативну каузалност, моделе земљишне ренте, локалне екстерне економије), због немогућности да дате појаве и процесе сагледају „дубље“ користећи софистициране математичке алате и методе. Разлог својеврсног напуштања поменутих „традиционалних поставки“ у економској географији догодио се још током седамдесетих година 20. века и имао је везе са окретањем економских географа ка реалном економском простору, са његовом сложеном историјом, локалним контекстом и посебностима у односу на ранији неокласични приступ теоретичара локације. Дакле, можемо закључити да су истраживања економских географа и „географских економиста“ потпуно методолошки и научно различита. Док „географски економисти“ теже да креирају сложене математичке моделе просторне економије, дотле су економски географи заменили логички позитивизам емпиријски приступом (индуктивни метод наспрам дедуктивизма). Чини се да „географским“ економистима, заправо, недостаје упознавање са великим корпусом економско-географских радова, чиме би се отргли од сталног настојања ка претераној асптракцији. Са друге стране, следбеници НЕГ „оптужују“ географе да нису креирали адекватне канале путем којих би се економисти упознали са економском географијом.

Обе дисциплине, „нова економска географија“ и „права економска географија“, поседују знања која су корисна једна другој: просторној економији су драгоцене знања која објашњавају економски простор као резултат међусобног деловања центрипеталних и центрифугалних сила (теорије у оквиру економске географије), а економска географија препознала је потребу да употреби моделе равнотеже у анализи економског простора и креирања агломерација.

Међутим, одређена питања којима смо се бавили и у овом раду остаће још дуго предмет међусобних расправа. Чини се да би било корисно када би се у будућности искористило оно најбоље из обе дисциплине. На то ће сигурно позитивно утицати и међусобни дијалог који су научници обеју дисциплина започели. Тешко је предвидети којим ће се правцем развијати будућност ових дисциплина, али би бављење проблемима који су данас актуелни у светској економији, као и у локалној средини, свакако допринело квалитетнијој анализи и откривању веза, односа и механизма који постоје у савременом економском простору.

ЛИТЕРАТУРА

- Bailey, A., Coffey J. W., & Gibbson, L. J. (1996). Regional science: back to the future. *Annals of Regional Science*, 30, 153-163.
- Baldwin, R. & Forslid, R. (1996). Trade Liberalization and Endogenous Growth: A q-Theory Approach. NBER Working Papers 5549, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Barnes, J. T. (2003). Inventing Anglo-American Economic Geography, 1889-1960. In E. Sheppard, J. B. Barnes (Ed.), *A Companion to Economic Geography* (pp. 11-26). London: Blackwell Publishing.
- Bosker, M., Brakman, S., Garresten H., & Schrammz, M. (2010). Adding geography to the new economic geography: bridging the gap between theory and empirics. *Journal of economic geography*, 10, 793-823.
- Boschma, R. & Frenken, K. (2006). Why is economic geography not an evolutionary science? Towards an evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography*, 6, 273-302.
- Brühlhart, M. & Sbergami, F. (2009). Agglomeration and Growth: Cross-Country Evidence. *Journal of Urban Economics*, 65(1), 48-63. doi:10.1016/j.jue.2008.08.003
- Venables, J. A. (1996). Equilibrium Locations of Vertically Linked Industries. *International Economic Review*, 37(2), 341-359.
- Venables, J. A. (2011). Productivity in cities: self-selection and sorting. *Journal of Economic Geography*, 11(2), 241-251. doi: 10.1093/jeg/lbq040
- Garretsen, H. & Martin, R. (2010). Rethinking (New) Economic Geography Models: Taking Geography and History More Seriously. *Spatial Economic Analysis*, 5(2), 127-160
- Grčić, M. (2009). *Ekonomska geografija*. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu. www.ekof.bg.ac.rs (pristupljeno 13. 02. 2010).
- Johnston, J. R. (1992) Review of P. Krugman's Geography and Trade. *Environment and Planning*, 24, 1006.
- Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483 - 499.
- Krugman, P. (1998). What's New about the New Economic Geography? *Oxford Review of Economic Policy*, 14(2), 7-17.
- Krugman, P. (2010). The New Economic Geography, Now Middle-Aged. Tekst prezentacije na skupu "Asocijacije Američkih geografa".
- Krugman, P. & Livas, R. E. (1996). Trade Policy and the Third World Metropolis. *Journal of Development Economics*, 49(1), 137-150.

- Krugman, P. & Venables J. A. (1995). Globalization and the Inequality of Nations. *Quarterly Journal of Economics*, 110 (4), 857–880.
- Krugman, P. & Venables J. A. (1997). *The Seamless World: A Spatial Model of International Specialization and Trade*. Boston: MIT Press.
- Lafourcorde, M. (2009). New Economic Geography: The Role of Transport Costs. Sajt Paris School of Economics. [www.parisschoolofeconomics.eu \(pristupljeno 01.12.2010\)](http://www.parisschoolofeconomics.eu/pristupljeno_01.12.2010).
- Martin, R. (1999). The new „geographical turn“ in economics: some critical reflections. *Cambridge Journal of Economics*, 23(1), 65-91.
- Martin, R. (2010). The New Economic geography: credible models of the economic landscape? In R. Lee et al (Eds.), *A Compendium of Economic Geography*. London: Sage.
- Martin, R. & Sunley, P. (1996). Paul Krugman's geographical economics and its implications for regional development theory: A critical assessment. *Economic Geography*, 72, 259–292.
- Martin, R. & Sunley, P. (2011). The New Economic Geography and policy relevance. *Journal of Economic Geography*, 11(2), 357–369.
- Ottaviano I. P. Gianmarco (2011). 'New' new Economic Geography: firm heterogeneity and agglomeration economies. *Journal of Economic Geography*, 11(2), 231–240.
- Ottaviano, I. P. Gianmarco & Thisse, J.-F. (2004). *New Economic Geography: What about the N?* CORE Discussion Papers 2004065, Université catholique de Louvain, Center for Operations Research and Econometrics (CORE).
- Scott, J. A. (2004). A perspective of economic geography. *Journal of Economic Geography*, 4(5), 479–499. doi: 10.1093/jnlcgl/bh038
- Sheppard, S. E. (2001). How economist think about geography, for example. *Journal of Economic Geography*, 1(1), 131-136. doi:10.1093/jeg/1.1.131.
- Storper, M. (2011). Whither Economic Geography? *Journal of Economic Geography*, 11: 333–346.
- Fingleton, B. (2011). The empirical performance of the New Economic Geography, with reference to small areas. *Journal of Economic Geography*, 11(2), 267–279.
- Fisher, S. (2006). The New Global Economic Geography. *BIS Review*, 77, 1-10. “New Economic Geography”, Federal Reserve Bank of Kansas City, Wyoming. <http://www.bis.org/review/r060830b.pdf>
- Fujita, M. (2006). Myrdal's Theory of Cumulative Causation. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, 3(2), 275-283
- Fujita, M. & Mori, T. (1996a). Structural Stability and Evolution of Urban Systems. *Regional Science and Urban Economics*, 27(4-5), 399 - 442.
- Fujita, M. & Mori, T. (1996b). The Role of Ports in the Making of Major Cities: Self-agglomeration and Hub-effect. *Journal of Development Economics*, 49(1), 93–120.
- Fujita, M., Krugman, P. & Venables, J. A. (1999). *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade*. Cambridge: The MIT Press.

Emilija Manić, University of Belgrade, Faculty of Economics, Belgrade

**ECONOMIC GEOGRAPHY
AT THE BEGINNING OF NEW MILLENNIA
- A INSIGHT ON “NEW ECONOMIC GEOGRAPHY“ –**

Summary

Economic space analysis from different standpoints contributes its better understanding and more qualitative planning. Considering that, economic geography, as one of the key scientific discipline in economic space research, gives over whole economic space inventarization as well as analysis of causes and consequences of specific economic activity distribution over certain space level (local, regional and global). Its development follows the other social disciplines development, but also the needs of economy and society as a whole. The changes in the second half of the XX century, manifested through different aspects of globalization, brought some new things in economic space research.

Economic space and different economic activity manifestation, does the result of centripetal and centrifugal exist inside that space. One of the key scientific questions that bring economic geography as well as economic science is the nature of these forces and the way of its action (agglomeration development). In such dynamic environment, cause very often becomes consequence and vice versa, so that the relations of circular causation and cumulative development occur in the given system. The ways of formation, maintenance mechanisms and consequences of agglomeration existing are the main subjects of economic geographers' research, as well as economists, because in the nineties of the XX century “new” discipline appears – “new economic geography” (NEG). its creator, economist Paul Krugman, trying to discover the genesis and maintenance of agglomeration in space, and later also to discover the nature of regional specialization in international trade (“core-periphery” model), he uses the economic theory and mathematical model language as well as the neoclassical location theory. The differences (“the new things”) in NEG comparing to the classical economic geography could be classified into several categories: modelling strategy, modelling principles, modelling tricks and the dynamics of geographical change. However, in time, the researches in this area split up in two basic ways: the relation between NEG and location theory, and modelling of new international trade theory.

Although the NEG gave the undeniable stimulus to the economic geography repositioning and “getting back” the location theory in the economic research focus, the geography public was not too “exciting” with this “geographical turn” in economy. The criticism was mainly considered three points: the NEG models didn't bring nothing “new” in the theoretical foundations, that NEG models had such lacks which could not be seen in the classical economic models, as well as the NEG models do not consider the real environment. However, it must be said that both disciplines, the “new economic geography” (NEG) and “proper” economic geography (PEG), do have certain knowledge which could be useful to each other. It seems that would be for the best that this “dialog” between disciplines should be continued in the future, and in such way to take the best things from both disciplines in order to have more qualitative analysis and modelling of economic space.